

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นักสังคมวิทยากล่าวอยู่เสมอว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animal) และสังคมมนุษย์เป็นสังคมองค์การ ซึ่งคำกล่าวนี้หมายถึงมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีการสังคมและสมาคมซึ่งกันและกัน ส่วนคำที่ว่าสังคมมนุษย์เป็นสังคมองค์การนั้น หมายความว่าทุกคนตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตาย จะต้องผูกพันและเกี่ยวข้องอยู่กับองค์การรูปใดรูปหนึ่ง มีอาจหลีกเลี่ยงได้ เช่น องค์การที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา ทางการศึกษา การประกอบอาชีพ กล่าวสรุปสั้น ๆ ได้ว่า มนุษย์เราเกิดมาในองค์การ เจริญเติบโตในองค์การ แล้วก็ตายไปในองค์การ (สุภรณ์, 2527)

โรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นองค์การทางการศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือของบุคคลหลายคน ซึ่งมีความต้องการและวัตถุประสงค์ร่วมกันที่จะใช้องค์การในการให้บริการทางการศึกษาแก่เยาวชนและผู้สนใจ (วิจิตร, 2523) โดยที่บุคลากรในโรงเรียนจะมีระเบียบข้อบังคับ หรือกฎหมายกำหนดขอบเขตอำนาจในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ไว้ตายตัว เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา นายทะเบียน เจ้าหน้าที่การเงินและพัสดุ บรรณารักษ์ ครูผู้สอน ตลอดจนคนงานภารโรง เป็นต้น ทุกคนมีอำนาจและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติงานแต่ละตำแหน่งให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ หรือกฎหมายอย่างชัดเจน (ทวี, 2530) ซึ่งมีผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด โดยตำแหน่งแล้วอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาด ปริมาณ และคุณภาพของโรงเรียน การปกครองบุคลากรหรือครูในโรงเรียนนั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เกิดความเป็นระเบียบในการทำงาน และในขณะเดียวกันก็ทำให้บุคลากรภายใต้การปกครองอุทิศกำลังกาย กำลังใจทำงานเพื่อให้เกิดผลดีแก่การงานเป็นส่วนรวม ดังนั้นการปกครองบุคลากรในโรงเรียนจึงดำเนินไปในทางที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวคือ ผู้บังคับบัญชามีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชาใน

ขณะเดียวกันก็สร้างบรรยากาศอันจะเกื้อกูลให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความกระตือรือร้นที่จะทำงานให้แก่โรงเรียนอย่างเต็มที่ การจัดรูปงานเพื่อทำงานจะมีคำสั่งหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการเป็นเครื่องรองรับ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526)

การที่ครูปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการนั้น ถือเป็น การปฏิบัติตามวินัยตามระเบียบของครูสภา ทั้งนี้ก็เพื่อตารางไว้ซึ่งความมีเอกลักษณ์เดียวกันของบุคลากรในโรงเรียน ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องของความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ให้เป็นไปในแนวเดียวกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านความมั่นคงและความมีระเบียบในโรงเรียน การยอมทำตาม (Compliance) คำสั่งของผู้บังคับบัญชานั้น เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในชีวิตประจำวันของครู ดังที่ นิพนธ์ (2525) กล่าวไว้ว่าเป็นการทำตามด้วยความเชื่อฟัง เพื่อให้เป็นไปตามที่ผู้ใหญ่อุดมคติ หรือคาดหวัง เป็นอิทธิพลของผู้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาโดยตรง อย่างไรก็ตามการยอมทำตามดังกล่าวนี้ หลุย (2533) อธิบายว่ามีความหมายทั้งในทางที่ดี และในทางที่ไม่ดี ในทางที่ดีหมายถึงการทำตามด้วยความพึงพอใจ ส่วนในทางที่ไม่ดีนั้น ก็คือการทำตามด้วยความไม่พึงพอใจ

ระบบราชการ (Bureaucracy) ได้ให้อำนาจสิทธิ์ขาดแก่ผู้บังคับบัญชาในการสั่งการ และเมื่อสั่งการแล้วผู้ใต้บังคับบัญชาก็ต้องปฏิบัติตาม โดยแทบจะไม่มีข้อสงสัยหรือโต้แย้งในคำสั่งนั้น ๆ เลย แม้ว่าบางครั้งคำสั่งจะขัดกับความรู้สึกรู้สึกของผู้ปฏิบัติก็ตาม อาภา (2529) กล่าวว่าอำนาจของผู้บังคับบัญชานั้นเป็นอำนาจในการสั่งให้ดำเนินการตามกฎหมายหรือสั่งอนุมัติ และในส่วนที่เกี่ยวกับผู้ใต้บังคับบัญชาก็มีอำนาจทั้งทางให้คุณ (เลื่อนเงินเดือน เลื่อนอันดับ แต่งตั้งโยกย้าย) และให้โทษ (การสั่งลงโทษทางวินัย) ได้ จะเห็นว่าอำนาจของผู้บังคับบัญชานั้นมีลักษณะเป็นการบังคับให้ครูต้องทำตาม

การใช้ อำนาจนั้น แท้ที่จริงแล้วไม่มีมนุษย์คนใดมีสิทธิ์เหนือผู้อื่น ในการสั่งให้ทำหรือไม่ให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าเขาผู้นั้นไม่ต้องการทำแต่การทำตามคำสั่งของผู้อื่นนั้นเกิดขึ้นได้เพราะเราให้อำนาจการสั่งแก่เขา และรับรู้ว่ามีอำนาจสิทธิ์ขาดในการออกคำสั่ง และพร้อมกันนั้นก็ยินยอมทำตามคำสั่งของเขานั้นเอง (นวลศิริ, 2533)

การใช้อำนาจของผู้บังคับบัญชานั้นมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น การโน้มน้าว จิตใจ การเข้าใจ การจูงใจ การสั่งการ หรือการบังคับบัญชา (หลุย, 2533) แต่สรุปแล้วก็คือการใช้อิทธิพลของอำนาจครอบงำให้ยอมทำตาม โดยทั่วไปแล้วผู้นำ หรือผู้บังคับบัญชาจะใช้อำนาจทางสังคม (Social Power) ในการปกครองคน หน่วยงาน หรือองค์การโดยทั่วไป French และ Raven (1968) ได้แบ่งอำนาจทางสังคมออกเป็น 5 ประเภทตามแหล่งที่มา ดังนี้

1. อำนาจการให้รางวัล (Reward Power)
2. อำนาจการบังคับ (Coercive Power)
3. อำนาจตามกฎหมาย (Legitimate Power)
4. อำนาจการอ้างอิง (Referent Power)
5. อำนาจความเป็นผู้เชี่ยวชาญ (Expert Power)

ผู้บังคับบัญชาสามารถใช้อำนาจทั้ง 5 ประเภท เป็นเครื่องมือทำหน้าที่ หน่วยงานในการกระตุ้น จูงใจ ประนีประนอม ประสานงานและวินิจฉัยสั่งการ เพื่อสร้างอิทธิพลทางสังคมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือความคิด ยินยอมเชื่อฟังและ/หรือปฏิบัติตาม การยอมตามอำนาจแต่ละอย่างนั้นจะมีผลและประสิทธิภาพแตกต่างกันไป ตามสถานการณ์และบุคคลที่เกี่ยวข้อง การใช้ อำนาจบางอย่างอาจเกิดผลดีสำหรับบางคน ในทางตรงข้ามอาจเกิดผลเสียต่ออีก หลาย ๆ คน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนตัวของแต่ละคน

การยอมรับอำนาจของผู้บังคับบัญชาของครู มีความจำเป็นต่อความมั่นคงของผู้ บังคับบัญชา ถ้าผู้บังคับบัญชารู้ว่าผู้ใต้บังคับบัญชายอมเชื่อฟัง และ/หรือปฏิบัติตามตน โดยปราศจากการต่อต้านเพราะเหตุผลใด ก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหาร บุคลากรในโรงเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้โดยราบรื่น ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาเรื่องนี้

1.2 วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการยอมตามอำนาจผู้บังคับบัญชาของ ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น โดย

- 1) เปรียบเทียบการยอมตามอำนาจผู้บังคับบัญชาระหว่างครูชายและครูหญิง

- 2) เปรียบเทียบการยอมรับตามอำนาจผู้บังคับบัญชาระหว่างครูที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน
- 3) เปรียบเทียบการยอมรับตามอำนาจผู้บังคับบัญชาระหว่างครูที่มีประสบการณ์การทำงานเป็นระยะเวลาต่างกัน
- 4) เปรียบเทียบการยอมรับตามอำนาจผู้บังคับบัญชาระหว่างครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนขนาดต่างกัน

1.3 สมมติฐานการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเปรียบเทียบการยอมรับตามอำนาจผู้บังคับบัญชาของครูที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกัน ยังไม่ได้ผลสรุปที่แน่นอน ทั้งนี้ เนื่องจากมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไม่มากนัก รวมทั้งยังมีความแตกต่างของประชากรที่ศึกษา อย่างไรก็ตามประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการวิจัยที่ผ่านมา ซึ่งปัจจัยส่วนบุคคลของครู อาจมีผลต่อการยอมรับตามอำนาจดังนี้

เพศ ลักษณะโครงสร้างทางวัฒนธรรม และค่านิยมของสังคมไทย เอื้ออำนวยให้เพศชายแสดงออกถึงการเป็นผู้นำมากกว่าเพศหญิง ซึ่งวัฒนธรรม และค่านิยมดังกล่าวอาจส่งผลต่อการยอมรับตามเหตุผลที่แตกต่างกัน (ประภาเพ็ญ อ้างถึงใน สำเร็จ, 2530).

วุฒิการศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา วุฒิการศึกษาของครู มี 3 ระดับคือต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า และสูงกว่าปริญญาตรี ซึ่งครูทั้งสามกลุ่มการศึกษามีความรู้ความสามารถที่แตกต่างกัน และมีแนวโน้มในการยอมรับตามเหตุผลแตกต่างกัน (สิทธิโชค, 2524)

ประสบการณ์การทำงาน ครูที่มีประสบการณ์มาก ถือได้ว่าเป็นบุคคลเก่าแก่ของโรงเรียน มีความเป็นตัวของตัวเอง และมีความชำนาญในหน้าที่ที่ปฏิบัติ ย่อมจะมีการรับรู้และการประเมินต่อปัญหาหรือเรื่องต่าง ๆ ในโรงเรียนได้กว้างขวาง และลึกซึ้งกว่าครูที่มีประสบการณ์น้อย (สำเร็จ, 2530)

ขนาดโรงเรียนต่างกัน โครงสร้างการบริหารงาน กว้างหรือแคบ รวมทั้งสัมพันธภาพระหว่างครูกับผู้บริหารโรงเรียนย่อมแตกต่างกัน ซึ่งบรรยากาศและสภาพแวดล้อมดังกล่าว อาจส่งผลต่อการยอมรับตามอำนาจแตกต่างกัน (ถวิล, 2524)

จากปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว สามารถนำมาเป็นเหตุผลสนับสนุน และเป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐานการวิจัยได้ดังนี้

- 1) ครูชายและครูหญิงจะยอมตามอำนาจแตกต่างกัน
- 2) ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน จะยอมตามอำนาจแตกต่างกัน
- 3) ครูที่มีประสบการณ์การทำงานเป็นระยะเวลาต่างกัน จะยอมตามอำนาจแตกต่างกัน
- 4) ครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนขนาดต่างกันจะยอมตามอำนาจแตกต่างกัน

1.4 ตัวแปรในการวิจัย

- 1) ตัวแปรต้น (Independent Variable) ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน
- 2) ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ การยอมตามอำนาจ ผู้บังคับบัญชาของครู

1.5 ขอบเขตการวิจัย

- 1) การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการยอมตามอำนาจผู้บังคับบัญชาของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น โดยแบ่งอำนาจเป็น 5 ประเภท ตามทฤษฎีของ French และ Raven เท่านั้น คืออำนาจการให้รางวัล อำนาจการบังคับ อำนาจตามกฎหมาย อำนาจการอ้างอิง และอำนาจความเป็นผู้เชี่ยวชาญ
- 2) ประชากรเป็นครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น สังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ปฏิบัติหน้าที่สายการสอน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2535

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

- 1) การยอมตามอำนาจตามทฤษฎีของ French และ Raven สามารถวัดได้จากความคิดเห็นของบุคคล ถึงเหตุผลที่ยอมตามอำนาจนั้น โดยใช้แบบสอบถาม
- 2) กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามตามการรับรู้อย่างจริงจัง

1.7 นิยามปฏิบัติการ

1) การยอมตามอำนาจ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้บังคับบัญชา โดยที่ครูยอมเชื่อฟังและ/หรือปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชา ตามการรับรู้ การใช้อำนาจของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสามารถวัดได้โดยแบบสอบถามการยอมตามอำนาจของสำเร็จ โพรวิธรรณา

2) อำนาจ หมายถึง ความสามารถของผู้บังคับบัญชาที่จะทำให้ครูทำบางสิ่งบางอย่าง หรือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาการยอมตามอำนาจ 5 ประเภท ตามทฤษฎีอำนาจทางสังคมของ French และ Raven

(1) อำนาจการให้รางวัล (Reward Power) หมายถึง การที่ครูเชื่อฟังและ/หรือปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชา เพราะผู้บังคับบัญชาสามารถจะให้สิ่งตอบแทนแก่ครูได้ เช่น การขึ้นเงินเดือน การเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้น การให้ค่าชมเชย เป็นต้น

(2) อำนาจการบังคับ (Coercive Power) หมายถึง การที่ครูเชื่อฟังและ/หรือปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชา เพราะถ้าไม่เชื่อฟังและ/หรือปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชาสามารถจะลงโทษครูได้ เช่น การตัดเงินเดือน การกลั่นแกล้ง การต่าหน้า เป็นต้น

(3) อำนาจตามกฎหมาย (Legitimate Power) หมายถึง การที่ครูเชื่อฟังและ/หรือปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชา เพราะครูมีค่านิยมว่าผู้บังคับบัญชามีสิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมาย ตามวัฒนธรรม และตามโครงสร้างทางสังคม ที่จะมิอิทธิพลเหนือครูได้ เช่น เป็นผู้บังคับบัญชาตามกฎหมาย เป็นผู้มีอาวุโส เป็นผู้ที่สังคมให้การยอมรับนับถือ เป็นต้น

(4) อำนาจการอ้างอิง (Referent Power) หมายถึง การที่ครูเชื่อฟังและ/หรือปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชา เพราะครูกับผู้บังคับบัญชาเป็นพวกเดียวกันหรือเป็นบุคคลที่ครูมีความประทับใจ เช่น เป็นญาติพี่น้อง เป็นเพื่อนสนิท เป็นผู้ที่มิตักษณคติเหมือนกัน เป็นต้น

(5) อำนาจความเป็นผู้เชี่ยวชาญ (Expert Power) หมายถึง การที่ครูเชื่อฟังและ/หรือปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชา เพราะผู้บังคับบัญชาเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เช่น เป็นคนฉลาดและมีสติปัญญาดี เป็นผู้ที่มีความรู้ทางวิชาการสูง เป็นผู้ที่มิตผลงานดีเด่น เป็นที่เชื่อถือ เป็นต้น

3) ผู้บังคับบัญชา หมายถึง ผู้บริหารระดับสูงสุดของโรงเรียน ได้แก่ ครูใหญ่ หรืออาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น สังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

4) ครู หมายถึง ข้าราชการครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น สังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ปฏิบัติหน้าที่สายการสอนในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2535

5) วุฒิการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาชั้นสูงสุดที่ครูได้รับ แบ่งออกเป็น

- (1) ต่ำกว่าปริญญาตรี
- (2) ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
- (3) สูงกว่าปริญญาตรี

6) ประสบการณ์การทำงาน หมายถึง ระยะเวลาการรับราชการครู แบ่งออกเป็น

- (1) น้อยกว่า 5 ปี
- (2) 5-10 ปี
- (3) มากกว่า 10 ปี

7) ขนาดของโรงเรียน หมายถึง ขนาดของโรงเรียนที่จำแนกตามเกณฑ์มาตรฐานขนาดโรงเรียนที่กรมสามัญศึกษา (2532) กำหนด แบ่งออกเป็น

โรงเรียนขนาดเล็ก	จำนวนนักเรียนตั้งแต่	1-499	คน
โรงเรียนขนาดกลาง	จำนวนนักเรียนตั้งแต่	500-1,499	คน
โรงเรียนขนาดใหญ่	จำนวนนักเรียนตั้งแต่	1,500-2,499	คน
โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ	จำนวนนักเรียนตั้งแต่	2,500	คนขึ้นไป

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ทำให้ทราบถึงการยอมรับตามอำนาจ ผู้บังคับบัญชาของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งจะ เป็นแนวทางให้กับผู้บริหารโรงเรียน ได้สร้างความสอดคล้องของการใช้อำนาจ และการยอมรับตามอำนาจแต่ละประเภทเพื่อประโยชน์ในการบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ

2) ทำให้ทราบถึงปัจจัยส่วนบุคคลของครูที่แตกต่างกัน เช่น เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียนกับการยอมตามอำนาจในแต่ละประเภท เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารบุคลากรในโรงเรียนให้เหมาะสมต่อไป

3) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการนำไปปรับปรุงและส่งเสริมความเป็นผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนอันจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการบริหารการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา